

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

<i>Autorka práce:</i>	Bc. Anna Nováková
<i>Název:</i>	<i>Strojový a lidský překlad literatury pro děti: hodnocení kvality překladu ve směru z němčiny do češtiny</i>
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023
<i>Vedoucí diplomové práce:</i>	Mgr. Věra Kloudová, Ph.D.
<i>Oponent:</i>	PhDr. Bc. Tomáš Svoboda, Ph.D.

Diplomová práce Anny Novákové je podnětným přínosem pro výzkum aktuálních trendů v praxeologii překladu. Práce se zabývá hodnocením kvality výstupů strojového překladu (SP) a překladu pořízeného lidmi v oblasti dětské literatury, ve směru DE-CS. Je rozdělená na část teoretickou a empirickou. V teoretické části autorka představuje zkoumaný originál a překlady a zabývá se problematikou hodnocení kvality překladu obecněji. V empirické části prezentuje výsledky vlastní translatologické analýzy a hodnocení tří strojových překladačů od anotátorů. Formuluje čtyři výzkumné otázky a pět hypotéz.

Tematické zaměření práce je moderní (SP), vlastní přístup ke zpracování materiálu pak inovativní (zapojení anotátorů). Cíl práce je formulován takto: „porovnat jednotlivé výstupy z SP [strojových překladačů] nejen mezi sebou, ale také s existujícími knižně vydanými překlady“ (str. 10). Diplomantka svůj záměr neztrácí ze zřetele a práce má přehlednou strukturu.

Oceňuji, že se diplomantka úspěšně zhostila logisticky poměrně náročného úkolu zorganizovat posuzování kvality externími anotátory (studenti ÚTRL).

Určité výtky mám k oddílu Stav zkoumané problematiky. Kromě odkazu na diplomovou práci O. Hrácha postrádám zmínku o dalších relevantních diplomových pracích z Ústavu translatologie. Patří sem loňská práce K. Řehořové *Komparace výstupů z veřejně dostupných překladačů ve směru němčina–čeština* či práce S. Kyselové z r. 2018 *Srovnání (a historická podmíněnost) výstupů ze strojových překladačů*, jež se SP též zabývaly, obě se zaměřením na směr DE-CS. Předmětem hodnocení u druhé ze jmenovaných prací je dokonce i literární text. Obsahují cenné teoretické pasáže, včetně nezanedbatelných pojednání k problematice hodnocení SP, takže by byly vhodným doplněním právě toho, co je meritem daného oddílu (stav zkoumané problematiky) u aktuální diplomové práce. Připomenu i svou kapitulu *Hodnocení kvality strojového překladu* v kolektivní monografii J. Zehnalové (2015, monografie je diplomantce známá, odvolává se na ni), kde jsem též na nemalé ploše shrnul různé přístupy k hodnocení kvality u SP (automatické i ruční) a aplikoval podobnou metodu hodnocení jako diplomantka (součástí hybridního modelu jsou i kategorie podle K. Reissové). Toto zmiňuji kvůli tomu, že je dobrým zvykem ve vlastním výzkumu navazovat na výsledky, které jsou již k dispozici. Ve srovnání s dalšími zdroji, z nichž autorka práce

čerpá (a není jich málo, což rozhodně chválím!), mají výše uvedené tu výhodu, že se zaměřují na stejnou jazykovou dvojici, kterou zkoumá i diplomantka, a navíc jsou v češtině, takže by bývalo možné porovnat i uplatněnou terminologii.

Pojednání o literatuře pro děti jsou zastoupená čtyřmi zdroji (z nichž jeden je diplomová práce), pro interpretaci specifík tohoto žánru by ale bylo vhodnější zde mít poněkud širší teoretickou základnu (např. práce R. Oittinenové, I. Rieken-Gerwingové či nedávná práce autorů J. Van Coilliea a J. McMartina *Children's literature in Translation*).

Medailonek M. Endeho by snad mohl být o něco informativnější (ve třech odstavcích se primárně pojednává o jeho tvorbě, jeho životním osudům jsou věnované dvě řádky). Naopak literární analýza výchozího textu (VT) je informativní, detailní, výborná.¹

Rovněž uchopení problematiky z hlediska metodologie by zasloužilo ještě promyslet. Nastává totiž potíž s tím, že jeden z překladů je časově odlehlejší a v diplomové práci je hodnocen z pohledu současného. Jinými slovy to, co je běžně předmětem výzkumu v oblasti dějin překladu (a co je nutné hodnotit oproti dobovému názoru na překlad, tedy dobové překladové/překladatelské normě), je v práci posuzováno optikou současnou. Zjistí se to, jak text působí na současného čtenáře, nikoli „kvalita překladu“ tak, jak je v práci pojímána. Výsledky takového posouzení jsou pak nesouměřitelné s výsledky ryze synchronně fungujícího SP.²

U translatologické analýzy musím poukázat na okolnost (známou z oblasti dějin překladu), že výpustky či adice nelze vždy vyčítat překladatelům. Nelze tedy souhlasit se zdůvodněním ve výroku „Celkem 7 segmentům z VT neodpovídají žádné překladové segmenty, protože je překladatelka záměrně přeskočila či opomněla“ (49). Často se totiž jedná o zásah redaktora. To, že se mohlo jednat o záměrné krácení, naznačuje i následný, doplňující postřeh: „Z obsahového hlediska tu však nedochází k podstatné ztrátě informací nebo posunům“ (tamt.). Pokud by zde tedy překlad MM (patrně s určitými upřesněními z hlediska zařazení textu do oblasti vývoje českého překladatelství) přeci jen měl být posuzován, bylo by vhodnější tyto rozsáhlé výpustky nehodnotit.

Neméně zásadní je při translatologické analýze nutnost zohlednit to, zda překladatel vycházel z výchozího textu, jež mám při posuzování k dispozici.³ Nezdá se, že by zde tento aspekt byl při analýze překladů vyhotovených lidmi vzat v potaz.

Zcela na místě je uplatnění taxonomie posunů dle A. Popoviče, což je vhodné doplnění modelu K. Reissové. Ještě relevantnějšího hodnocení by mohlo být dosaženo, pokud by se akcentoval aspekt specifický pro literární překlad, a to stylová rovina. V každém případě jsou výsledky hodnocení vhodně usouvztažněné tam, kde je uvažován *poměr* textových funkcí (58). Jinak u translatologické analýzy literárních překladů obecně je ztěžujícím faktorem i to, že je nutné vzít v úvahu kompenzaci. To je další hledisko, které závěrům předloženým v posuzované diplomové práci dodává spíše charakter domněnky. Prezentovaná hodnocení by mohla mít povahu hypotézy: „Jestliže ty a ty (estetické) hodnoty nebyly v textu

¹ Snad jen dvě poznámky, které bývaly mohly být relevantní i pro translatologickou analýzu: Asi nelze souhlasit se stanoviskem, že „[o]hledně výstavby text [...] nijak nevybočuje“ (28), víme-li, že kapitoly začínají postupně písmeny abecedy od A do Z (v tištěné podobě jsou graficky vyvedené v podobě iniciál), že poslední Z odkazuje zpět na A, protože „nekonečný příběh“ nemá mít poslední kapitolu... Rovněž problematické je konstatování, že „suprasegmentální prvky, které [...] se projevují [...] také celkovou zvukovou podobou textu[, ...] v překládaném textu nejsou příliš překladatelsky relevantní“ (29), víme-li, že některá vlastní jména pohádkových postav jsou zvukově motivovaná.

² Toto není jen záležitostí předkládané diplomové práce, na tuto slabinu narážíme i u mnoha jiných přístupů k hodnocení kvality SP – často totiž nezohledňují pragmatiku sdělení, jako by kvalita byla absolutním konceptem (inherentní v textu). V translatologii se však zdůrazňuje, že o kvalitě nelze vypovídat bez zohlednění funkčního aspektu.

³ Srov. Levého upozornění: „Mají-li být závěry o poměru české verze k předloze spolehlivé, je třeba v první řadě naprosto bezpečně zjistit, jaký text byl vlastně překladateli předlohou.“ (Umění překladu 1983: 201)

kompenzovány jinde (např. mimo posuzované úseky), pak lze o kvalitě textu vypovědět, že ...“).

Pokud jde o rozbor hodnocení anotátory, velmi chválím detailní posouzení mezinotátorské shody.

Pak jsou zde určité nepřesnosti, které ale nepochybně vznikly spíše v důsledku přehlédnutí (tučné zvýraznění je mým doplněním):

- „F. Khoshafah, který se **jako jediný** zabývá nově dostupným nástrojem ChatGPT“ (14; paušalizující vyjádření, u něhož je vysoká míra pravděpodobnosti, že není pravdivé).
- CUBBITT podporuje „**7 cílových** jazyků [...] (angličtina, francouzština, němčina, hindština, polština, ukrajinština, ruština)“ – to není vždy pravda, např. ukrajinština je dostupná jen pro směr CS/EN-UKR; navíc ve výčtu jazyků zde chybí čeština.
- „[...] jsme se nakonec rozhodli použít model Kathariny Reiřové, ačkoliv by jistě připadaly v úvahu např. i **lingvisticky orientované** modely“ (39n) – modelu Reiřové se dodnes vytýká, že je výrazně lingvisticky orientovaný. Kromě toho následující výrok, že „patří k **nejznámějším** modelům“ (40), je diskutabilní.
- A dále: lingvistické přístupy „akcentují **kritiku originálního** textu“ (41) – spíše analýzu výchozího textu; přesouvá **interpunkci** (Átreju) (50) – spíše diakritiku; zmíněná nekonzistentnost ve výstupech ze SP by neměla být „**zarážející**“ (51), víme-li, že toto je jedno z nejčastějších úskalí současných systémů NMT; AURYN není slovo psané v **kapitálkách** (53), ale verzálkách; výrok o překladu jako o disciplíně na rozhraní vědy a umění (10) není Levého výrok (jak by mohlo vyplývat z odkazu na Levého *Umění překladu*), nýbrž výrok O. Fischera, který Levý cituje spíše jako jednu z výchozích tezí pro další výklad (nikoli nutně souhlasně).
- Anglická verze abstraktu obsahuje spojení „**translatological** analysis“, které se nepoužívá; spíše: comparative analysis, the analysis of translations atd. Zkratka FF UK asi cizímu čtenáři nic neřekne. Taktéž překlad anglického výrazu „insertion“ jako „vsuvka“ (13) není šťastný, zde jde spíše o adici.

Z hlediska formálního má práce velmi dobrou úpravu, precizně je vyvedená typograficky. Vzhledem k tomu, že se recipuje i v tištěné podobě, by ale bývalo na místě křížové odkazy v textu (na jiné pasáže práce) realizovat i pomocí náležitých číselných odkazů, nikoli (jen) jako hyperlinky. Přetahování předložek KSVZksvz není důsledné, u číselných údajů do deseti (někdy dvanácti) se doporučuje v běžném textu používat číslovku, nikoli číslici (viz str. 31, 38). Ojedinele se vyskytly překlapy či chyby v interpunkci (mohu doložit ve výtisku práce při obhajobě).

Závěrem: Oceňuji inovativnost práce, její výstavbu a úpravu. U empirického výzkumu pak logické zajištění hodnocení. Místy se projevila dílčí nedůslednost v metodologii, zejména při zahrnutí časově odlehlejšího překladu a nezohlednění specifik při hodnocení/analýze takového translátu. Dále pak nebylo prokázáno, z jakých předloh překladatelky překládaly. Práci tak považuji za cenný dílčí příspěvek v oblasti výzkumu SP se zaměřením na literární překlad, zejména s ohledem na probíhající tříbení metodologických přístupů. Její výsledky doporučuji chápat jako hypotetické (nekompatibilita jednoho translátu z důvodu časové odlehlosti, nejistota ohledně zdrojového textu, teoretická možnost redakčních zásahů). V budoucích podobných záměrech bude vhodné rovněž akcentovat specifika literárního překladu snad ještě více,

zaměřit se primárně na oblast stylu, aby tak hodnocení SP u literárního překladu nebylo jen mírně upravenou verzí přístupů, jež se týkají překladu neliterárního.

K diskusi navrhuji následující otázky:

- 1) K hodnocení SP by mělo patřit relativizující upřesnění, že u textů, které jsou obsažené v trénovacích datech, hrozí určité výsledné zkreslení (bias) při hodnocení kvality. Jsou Endeho texty volně dostupné online v češtině a němčině?
- 2) Mohla mít na příznivější hodnocení překladu vliv obeznámenost anotátora s českým zněním filmové podoby románu?
- 3) Zvažte, zda následující zjištění mělo vliv na hodnocení překladů a interpretaci výsledků u analýzy (literárního) textu: „Autor VT [...] [b]ezpochyby měl svůj individuální styl, který však nelze na základě takto krátkých úryvků rekonstruovat a tím pádem ani hodnotit v překladech.“ (57)
- 4) Jen na okraj: skutečně Vám pojmenování *Falkor* v češtině zní „velmi přirozeně“ (52)?
- 5) Z hlediska jazykové vybavenosti anotátorů je poměrně šokující následující poznámka jednoho/jedné z nich: „Pršelo jako z konve se mi nezdá moc idiomatické, proto bod dolů.“ (70) Co tato poznámka vypovídá o relevanci výsledků získaných od anotátorů?
- 6) Zabývala jste se problematikou autorských práv před vložení úryvků publikovaných textů do veřejně dostupných překladačů?

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení *velmi dobře*.

V Praze dne 6. září 2023

Tomáš Svoboda